

რუსეთ-უკრაინის კონფლიქტი და საქართველოს საექსპორტო პოტენციალის ვეჭვოვნება

DOI: <https://doi.org/10.52340/bal/2023.02.05>

აბსტრაქტი

ნაშრომში წარმოდგენილია მსოფლიოში მიმდინარე მოვლენების, კონკრეტულად რუსეთ-უკრაინის ომის ფონზე საქართველოს საექსპორტო შესაძლებლობები და არსებული მდგომარეობა. ომის ფონზე ქვეყანამ მიიღო რიგი გამოწვევები და უპირატესობები, რომელიც წარმოჩნდა ექსპორტის კუთხით. გამოკვლეულია საქართველოს ტოპ 6 საექსპორტო საქონელი და მისი იმპორტიორი ქვეყნები, აგრეთვე ომის პირობებში თუ როგორ მოახდინა ქვეყანამ ბაზრის დიფერენციაცია და ექსპორტის მოცულობის გაზრდა, გაიტანა საქონელი ისეთ ქვეყნებში, სადაც მანამდე ან არ ჰქონდა ამ დონის მოცულობის ექსპორტი ან საერთოდ არ აწარმოებდა კონკრეტული საქონლის ექსპორტს.

თანამედროვე რეალობის ანალიზისა და პერსპექტივაში ვექტორების წარმოსაჩენად გამოყენებულია ეროვნული და საერთაშორისო სტატისტიკური მონაცემები, მათზე დაყრდნობით შესწავლილია სხვადასხვა ქვეყნების წილი საქართველოს ექსპორტის დინამიკაში და აგრეთვე ტოპ 6 საქონლის მოცულობის ზრდის თავისებურებანი. ინდექსების გამოყენებით წარმოჩნდა საქართველოს საექსპორტო შესაძლებლობები, ეს ინდექსები იკვლევს საექსპორტო საქონლის კონცენტრაციასა და კონკურენტუნარიანობას მსოფლიო სივრცეში.

საკვანძო სიტყვები: საგარეო ვაჭრობა, ექსპორტ-იმპორტი, ინდექსი, კონკურენცია, კონცენტრაცია.

JEL classification: F10, F14, F51, F52

ციტირებისთვის: ბერიძე ლ., ცინარიძე რ., სმუტჩაკი ზ., ჯაფარიძე ნ., თურმანიძე გ., რუსეთ-უკრაინის კონფლიქტი და საქართველოს საექსპორტო პოტენციალის ვეჭვოვნება, ჟურნალი „ბიზნესი და კანონმდებლობა“, № 2, 2023, გვ. 40- 52.

ლაშა ბერიძე

ბიზნეს ადმინისტრირების დოქტორი, პროფესორი, აგრარულ მეცნიერებათა და ბიზნესის ადმინისტრირების ფაკულტეტი,

წმიდა ტბელ აბუსერისძის სასწავლო უნივერსიტეტი საქართველო, ბათუმი, T. 595554141

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0007-4733-2212>
Lberidze@cu.edu.ge

რამინ ცინარიძე

ბიზნესის მართვის დოქტორი, ასოც. პროფესორი, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი, შოთა რუსთაველის ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო, ბათუმი, T. 558210401

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0444-9740>
ramin.tsinaridze@bsu.edu.ge

ზინაიდა სმუტჩაკი

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, სასწავლო და სამეცნიერო სახელმწიფო უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების „განათლების მენეჯმენტის უნივერსიტეტის“ მენეჯმენტისა და ფსიქოლოგიის ინსტიტუტი კიევი, უკრაინა, T. 380675200720

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-6079-9227>
zinulechka@ukr.net

ნინო ჯაფარიძე

ბაკალავრი, ეკონომიკა, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი, შოთა რუსთაველის ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი საქართველო, ბათუმი, T. 568905200

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-8582-8485>
ninojafaridze124@gmail.com

გიორგი თურმანიძე

ბაკალავრი, ეკონომიკა, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი, შოთა რუსთაველის ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი საქართველო, ბათუმი, T. 555462264

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-2472-9690>
gturmanidze2112@gmail.com

RUSSIA-UKRAINE CONFLICT AND GEORGIA'S EXPORT POTENTIAL VECTORS

ABSTRACT

The article presents Georgia's export opportunities based on current situation and the background of current events in the world, specifically the Russia-Ukraine war. Due to war, the country faced a number of challenges and advantages that arose in terms of exports. Georgia's top 6 export goods and its importing countries are investigated, as well as how the country differentiated the market and increased the volume of exports during the war, exporting goods to countries that either did not import this level of volume or did not import specific goods at all. National and international statistical data are used to present the vectors in the analysis and perspective of modern reality, based on them, the share of different countries in the export dynamics of Georgia and also the peculiarities of the volume growth of the top 6 goods are studied. Georgia's export opportunities were revealed using indices, these indices examine the concentration and competitiveness of export goods in the world space.

Key words: *foreign trade, export-import, index, competition, concentration.*

JEL classification: *F10, F14, F51, F52*

For citation: Beridze L., Tsinaridze R., Smutchaki Z., Japaridze N., Turmanidze G., Russia-Ukraine conflict and Georgia's export potential vectors, "Business and Legislation" magazine, No. 2, 2023, p. 40-52.

Lasha Beridze

Doctor of business Administration, Professor,
Faculty of Agricultural Sciences
and Business Administration,
Tbel Abuseridze Teaching University,
Batumi, Georgia, T. 595554141

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0007-4733-2212>

Lberidze@cu.edu.ge

Ramin Tsinaridze

PhD of Business Administration, Associate Professor,
Faculty of Economics and Business,
Batumi Shota Rustaveli State University,
Batumi, Georgia, T. 558210401

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0444-9740>

ramin.tsinaridze@bsu.edu.ge

Zinaida Smutchak,

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Educational and Scientific Institute
of Management and Psychology
of State Higher Educational Institution
University of Educational Management
Kiev, Ukraine, T. 380675200720

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-6079-9227>

zinulechka@ukr.net

Nino Japaridze

Bachelor, Economic, Faculty of Economics and Business,
Shota Rustaveli State University,
Georgia, Batumi, T. 568905200

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-8582-8485>

ninojafaridze124@gmail.com

Giorgi Turmanidze

Bachelor, Economic, Faculty of Economics and Business,
Shota Rustaveli State University,
Georgia, Batumi, T. 555462264

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-2472-9690>

gturmanidze2112@gmail.com

შესავალი

თემის აქტუალობა. საქართველოს ეკონომიკიდან გამომდინარე აქტუალურია ყველა ის საკითხი, რაც საგარეო ვაჭრობას ეხება. განსაკუთრებულ ყურადღების კი ექსპორტი იმსახურებს, ამიტომაც აუცილებელია შესწავლა და იმ პროცესებზე ხაზგასმით ორიენტირება, რომლებიც მას უკავშირდება. უკანასკნელ პერიოდში თვალშისაცემია საგარეო ვაჭრობის შესაძლებლობანი და პოტენციალი, მიუხედავად რეგიონში არსებული პოლიტიკური თუ სამხედრო დაძაბულობისა.

თანამედროვე პირობებში საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების პრობლემების განხილვას საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების პრიზმაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება, როგორც ქვეყნის სახელმწიფოებრიობისა და დამოუკიდებლობის შენარჩუნების, ისე სანაყის ეტაპზე კოვიდ-19-ის პანდემიით და შემდეგ რუსეთ-უკრაინის ომის შედეგად ატიპიური კრიზისის შედეგად გამოწვეული არსებული ეკონომიკური ზრდის ტემპის შენარჩუნებისა და პერსპექტივაში მისი მატების თვალსაზრისით. უცხოური ვალუტის მიმართ ეროვნული ვალუტის სტაბილური კურსის შენარჩუნება მნიშვნელოვანი ფაქტორია საგარეო-ეკონომიკურ საქმიანობაში ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფისათვის, მაგრამ მასთან ერთად დიდ როლს ასრულებს საგარეო-სავაჭრო ბალანსის მდგომარეობა. აღნიშნული ფაქტორები არსებითად განსაზღვრავს ეროვნული ეკონომიკის ისეთ ინდიკატორებს, როგორიცაა სამამულო წარმოების ორიენტაცია, საგარეო ვაჭრობის მოცულობა, ინფლაციის დონე, უცხოური ინვესტიციების ოდენობა და დაბანდების სფეროები და ა.შ. მათი გადახრა საქართველოს ეკონომიკის განვითარების განმსაზღვრელი პარამეტრებიდან ინვესს ნეგატიურ შედეგებს, რომლებიც აისახება ეკონომიკის არარაციონალურ სტრუქტურაში. ამიტომ საბაზრო ურთიერთობა დამკვიდრება-განვითარების არსებულ ეტაპზე, რომელიც მსოფლიო პანდემიის ფონზე საქართველოში მეტად რთულად და წინააღმდეგობრივად წარიმართა, ძალზე აქტუალურია საგარეო ვაჭრობის სახელმწიფოებრივ რეგულირებასთან დაკავშირებული საკითხების მეცნიერული შესწავლა და სათანადო დასკვნების გაკეთება. საგარეო ვაჭრობა გლობალიზაციის მსოფლიო პროცესის აქტიური მოქმედი სფეროა. საქართველოს, რომელსაც გააჩნია პრეტენზია, იყოს დამოუკიდებელი და ეკონომიკურად ძლიერი ქვეყანა, ღირსეული ადგილი დაიმკვიდროს მსოფლიოს ეკონომიკურ თუ პოლიტიკურ რუკაზე და ითვლებოდეს ყველა ქვეყნისათვის ანგარიშგასაწევ ძალად, ესაჭიროება ისეთი სავაჭრო პოლიტიკის გატარება, რომელიც ხელს შეუწყობს ქვეყნის ერთიანი ეკონომიკური პოლიტიკის დამკვიდრებას, ეკონომიკის ეფექტურობასა და მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებას.

კვლევის მიზანი და ამოცანები. კვლევის მიზანია თანამედროვე გლობალური გამოწვევების ფონზე წარმოჩენდეს საქართველოს საექსპორტო შესაძლებლობანი და პოტენციალი, რომელიც სტატისტიკური

და ეკონომიკური კვლევების შედეგად არის გამტკიცებული. ნაშრომში გამოყოფილია რამდენიმე სასაქონლო ჯგუფი, რომლებიც საქართველოს მთლიან ექსპორტში სიდიდით გამოირჩევა და აგრეთვე ხასიათდება ზრდის მაღალი ტემპით. კვლევის ამოცანაა ცალკეულ მონაცემებზე დაყრდნობით გაანგარიშებულ იქნეს ჰერფინდალ-ჰირშმანის საბაზრო კონცენტრაციის ინდექსი, შედარებითი უპირატესობის ინდექსი (RCA) და ექსპორტის შედარებითი უპირატესობის ინდექსი (RXA).

კვლევის მეთოდოლოგია და მეთოდები. სამეცნიერო ნაშრომის მომზადებისას გამოყენებულია როგორც ცალკეულ მეცნიერთა სამეცნიერო სტატიები, პუბლიკაციები და გამოცემები, ასევე საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურისა და საერთაშორისო სავაჭრო ცენტრის მიერ წარმოდგენილი სტატისტიკური ინფორმაცია ექსპორტის შესახებ. კვლევისას გამოყენებული იქნება რაოდენობრივი და თვისებრივი მეთოდები, კვლევა წარმოებს ინფორმაციის შეგროვების, დამუშავების, ანალიზისა და ინდექსების გაანგარიშების საფუძველზე.

ლიტერატურის მიმოხილვა. საგარეო ვაჭრობა სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარების დონის მნიშვნელოვანი ინდიკატორია. იგი მსოფლიო მეურნეობრივი კავშირების ერთ-ერთი ძირითადი ფორმაა, რომელიც თავის მაჩვენებლებით წინ უსწრებს მსოფლიო წარმოების ზრდას, კაპიტალის მოძრაობას და საერთოდ, საგარეო-ეკონომიკური კავშირების სხვა მიმართულებებს. ეს ტენდენცია კანონზომიერად ჩამოყალიბდა მსოფლიო ეკონომიკაში. სწორედ რომ საგარეო ვაჭრობა საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობის განვითარებულ ფორმას წარმოადგენს, პრაქტიკულად საგარეო ვაჭრობით დაიწყო მსოფლიო მეურნეობის ინტერნაციონალიზაცია.

მას შემდეგ, რაც მსოფლიო ეკონომიკაში მიწოდების ჯაჭვის წყვეტა მოხდა, რასაც სასურსათო კრიზისი მოჰყვა, რუსეთ-უკრაინის კონფლიქტის შემდეგ მსოფლიო ეკონომიკა ატიპიური კრიზის წინაშე აღმოჩნდა. საქართველოს სავაჭრო ბალანსის მუდმივი დეფიციტზე იმპორტირებული საქონლის ინფლაციური წნეხი მეტ სირთულეებს ქმნის, ფულადი ნაკადების შემოდინების ზრდის ეფექტი ქვეყანაში ერთჯერადია, ამიტომ ამ საომარი კონფლიქტის დასრულების შემდეგ ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოებისათვის მიზანშეწონილად მიგვაჩნია რუსეთის ეკონომიკისაგან დისტანცირება [11, გვ. 91].

საქართველოს საგარეო სავაჭრო ურთიერთობების გაანალიზების შემდეგ ნათელი ხდება საქართველოს სავაჭრო კავშირების კიდევ უფრო გაღრმავების საჭიროება. ქვეყანამ ეს პროცესი 2000 წელს ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციაში გაწევრიანებით დაიწყო, საქართველოს აქტიურად ჩაერთო საერთაშორისო საგარეო ვაჭრობაში. ხაზგასასმელია ის, რომ საქართველოსა და რუსეთს შორის სამხედრო კონფლიქტი „სავაჭრო ომში“ გადაიზარდა, მაგრამ საქართველომ მაინც მხარი დაუჭირა რუსეთის ფედერაციის WTO-ში გაწევრიანებას, რუსეთ-საქართველოს შეთანხმების ერთ-ერთი

უპირატესობა ის არის, რომ საქართველომ დაუმტკიცა მსოფლიოს, რომ ცივილიზებული სამყაროს ნაწილია და არ აპირებს მსოფლიო პრობლემების შექმნას, რათა რუსეთი არ განეწიანდეს ვმო-ში საკუთარი კერძო პირების გულისთვის [8, გვ. 18]

თანამედროვე რეალობის გათვალისწინებით მეტად აუცილებელია სახელმწიფოს ფუნქციური როლის გაზრდა გარე ეკონომიკურ საქმიანობაში, ქართული პროდუქციის როგორც ევროკავშირის, ისე სხვა ქვეყნების ბაზარზე კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისათვის აუცილებელი ქმედითი ღონისძიებების შესამუშავებლად საჭიროა მასში ჩაერთოს როგორც სახელმწიფო უწყებები, ასევე თვით კომპანიები [1, გვ. 102].

გლობალიზაციის პროცესმა ხელი შეუწყო ქვეყნებს შორის მოთხოვნა-მიწოდების ჯაჭვის გააქტიურებას, რამაც თითოეული ქვეყანა საგარეო ვაჭრობისა და საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობის მონაწილე გახადა. კორონავირუსით გამოწვეულმა პროცესებმა - განსაკუთრებით კორონავირუსის გავრცელების პრევენციისათვის გამიზნულმა ღონისძიებებმა ქვეყნები აიძულა იზოლაციისაკენ წარემართათ თავიანთი პოლიტიკა, რამაც თავისთავად ქვეყნებს შორის გლობალიზაციის თანმდევი ურთიერთთანამშრომლობის ეკონომიკური ჯაჭვის რღვევა გამოიწვია. **Tsinaridze, R. and Tsetskhladze, L** თვლიან, რეესპორტის საბაჟო პროცედურის გააქტიურებამ ხელი უნდა შეუწყოს იმ ბიზნეს აქტორების განვითარებას, რომლებიც თავად განახორციელებენ საერთაშორისო სავაჭრო ოპერაციებს, მაგალითად ყიდულობენ მსოფლიოს ერთ რეგიონში (აზიაში) სარფიანი გარიგებით საქონელს, შემოაქვთ ქვეყანაში და შემდეგ ყიდიან მას სხვა რომელიმე ქვეყანაში (ევროპაში) მათთვის ხელსაყრელ ფასებში. პოსტკრიზისულ პერიოდში ასეთი ბიზნეს აქტორების სახელმწიფოს მხრიდან ხელშეწყობა ორმაგად მნიშვნელოვანია [13, გვ. 3].

Aroshidze, P., et al მიმოიხილეს, რა საქართველოს, უკრაინისა და მოლდოვას საექსპორტო შესაძლებლობანი ევროკავშირის ბაზარზე 2007-2016 წლებში, თვლიან რომ უკრაინის, მიუხედავად ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულებისა, ქვეყნის ინვესტიციებსა და ექსპორტზე ინდექსი გაუარესდა. ამის მთავარი მიზეზი დონბასში შეიარაღებული კონფლიქტები და პოლიტიკური კრიზისია. 2014 წლის მონაცემებით, უკრაინის ექსპორტი ევროკავშირში მხოლოდ 5%-ით გაიზარდა. უკრაინის ექსპორტის თითქმის ნახევარი მეტალურგიული მრეწველობის პროდუქციას, სოფლის მეურნეობის პროდუქტებსა და ნედლეულს შეადგენს. ასევე ძალიან მნიშვნელოვანია სამრეწველო პროდუქტების, ქიმიური მრეწველობის, მანქანათმშენებლობისა და ნავთობგადამამუშავებელი პროდუქტების ექსპორტი [10, გვ. 3].

საგარეო ვაჭრობა გლობალიზაციის მსოფლიო პროცესის აქტიური მოქმედი სფეროა. საქართველოს, რომელსაც გააჩნია პრეტენზია, იყოს დამოუკიდებელი და ეკონომიკურად ძლიერი ქვეყანა, ღირსეული ადგილი დაიმკვიდროს მსოფლიოს ეკონომიკურ თუ პოლიტიკურ რუკაზე, ესაჭიროება ისეთი სავაჭრო პოლიტიკის გატარება, რომელიც ხელს შეუწყობს ქვეყნის ერთიანი

ეკონომიკური პოლიტიკის დამკვიდრებას, ეკონომიკური ან პოლიტიკური ინტეგრაციის გაღრმავებას. დამოუკიდებლობის თითქმის სამი ათწლეულის განმავლობაში უკრაინა და საქართველო ცდილობდნენ თავიანთი განვითარების ვექტორების განსაზღვრას, როგორც სუვერენული სახელმწიფოები იმავდროულად ცდილობდნენ უფრო ახლოს იყვნენ დასავლურ ინსტიტუტებთან, მათ შორის ევროკავშირთან და ჩრდილოატლანტიკურ ორგანიზაციასთან. საქართველოსა და უკრაინის ევროატლანტიკური ინტეგრაციის სწრაფვა და დასავლური ღირებულებებისადმი ერთგულება რუსეთის უკმაყოფილების სერიოზული მიზეზი იყო და რჩება. იგი სხვადასხვა ბერკეტებით ცდილობს ამ სახელმწიფოების მიერ არჩეული კურსის დისკრედიტაციას, რასაც ჯერ 2008 წლის საქართველო-რუსეთის ომი და შემდეგ 2022 წელს რუსეთ-უკრაინის საომარი ქმედებები მოჰყვა [9, გვ. 244].

საქართველო-ევროკავშირის სავაჭრო ნაკადების მონაცემების დინამიკა და ანალიზი წარმოდგენილია DCFTA-ის შემდგომი პერიოდიდან დღემდე, ეკონომიკური რეცესიის პერიოდისათვის, რაც პანდემიის და შემდეგ რუსეთ-უკრაინის კონფლიქტის შედეგად შეიქმნა, ხაზგასმით წარმოჩენილია სავაჭრო ნაკადების შექმნისა და სავაჭრო ნაკადების გადართვის ეფექტების ინტეგრაცია [3, გვ. 94].

ძირითადი ნაწილი

გეგმიური ეკონომიკიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის დღიდან საქართველოს უწევს საერთაშორისო ბაზარზე ასპარეზი, რაც გულისხმობს საქონლისა და მომსახურებით ვაჭრობას. ქვეყნის საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების სტიმულირება თანამედროვე მსოფლიო სახელმწიფოების მთავარი ამოცანაა. დღეისათვის წარმოდგენილია სუვერენული ქვეყნის არსებობა ურთიერთხელსაყრელი და მომგებიანი საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების გარეშე. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო იმპორტზე დამოკიდებული ქვეყანაა და მუდმივად უარყოფითი სავაჭრო სალდო გააჩნია, აუცილებელია აღვნიშნოთ, რომ საქართველოს დიფერენცირებული საექსპორტო პოტენციალიც გააჩნია - მრავალფეროვანი ბუნებრივი რესურსის ფონზე, რომლის ექსპორტსაც ახდენს და სწორედ ტოპ 10 საექსპორტო საქონლის ძირითად ნაწილს ბუნებრივი რესურსები შეადგენს, განსაკუთრებით ალსანიშნავია მტკნარი და მინერალური წყალი, რომელიც ქვეყანას უხვად აქვს და გემური თვისებებითაც გამორჩეულია მსოფლიო მასშტაბით. სამუხაროდ საგარეო ვაჭრობის დინამიკას თუ დავაკვირდებით, უარყოფითად მზარდია სავაჭრო სალდო. ექსპორტ-იმპორტს შორის აბსოლუტური თანაფარდობა დიდია, თუმცა თანაბარი ზრდის ტემპებით ხასიათდება.

თანამედროვე პერიოდში, „covid-19“-ის შედეგებისა და გლობალიზაციის ახალი ტალღის პირობებში საქართველო, როგორც პატარა და უმეტესწილად მომხმარებელი ეკონომიკის მქონე ქვეყანა, მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული საგარეო ვაჭრობის უცხოეთის ქვეყნე-

ბის (მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების) მიდგომებისა და გამოცდილების გაზიარებაზე. გამომდინარე იქედან, რომ დამოუკიდებლობის მოპოვებიდან დღემდე - საქართველოს გეოპოლიტიკური და გეოგრაფიული მდებარეობიდან გამომდინარე - მისი წვლილი მსოფლიო ეკონომიკასა და გლობალურ სამყაროში მზარდია, რასაც ხელს უწყობს ის ფაქტიც, რომ საქართველო მოიაზრება ევროპისა და აზიის დამაკავშირებელ დერეფნად, ქვეყანამ მაქსიმალურად უნდა შეძლოს ამ სტრატეგიული სივრცის მეტი ეფექტით გამოყენება და სოციალური თუ ეკონომიკური კეთილდღეობის მიღწევა, ადგილობრივი პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ამაღლება და საგარეო ბაზრების უკეთ ათვისება.

საქართველო გეოპოლიტიკური მდებარეობიდან გამომდინარე სატრანზიტო ქვეყნის როლს ითავსებს, რაც რეექსპორტზე აისახება, სწორედ რეექსპორტი შეადგენს ექსპორტის მნიშვნელოვან ნაწილს. თავად რეექსპორტი კი საქონლის მიხედვით ძირითადად სპილენძის მადანზე მოდის. აღსანიშნავია, რომ იმპორტიორი ქვეყნები სომხეთი და აზერბაიჯანია, რომელთაც არ გააჩნიათ ზღვაზე გასასვლელი და პორტი, ამ მხრივ მნიშვნელოვანია გამოყვით მსუბუქი ავტომობილების რეექსპორტი.

„ტრანზიტისა და რეექსპორტის, როგორც საბაჟო პროცედურების პოზიტიური დატვირთვა დიდი იქნება პოსტანდემიური რეაბილიტაციის პერიოდში. მისი გააქტიურებით ჩვენმა ქვეყანამ კიდევ უფრო უნდა გაამყაროს საერთაშორისო ეკონომიკური-საბაჟო კავშირები, როგორც სატრანზიტო ჰაბმა. რადგან რეექსპორტი და ტრანზიტი თავისი სპეციფიკით ხელს უწყობს საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების, მომსახურების ექსპორტის ზრდას, კერძოდ ქვეყნებს შორის სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობების განვითარებას, რაც მეტნაკლებად კორონავირუსით გამოწვეულმა პანდემიურმა პროცესებმა მნიშვნელოვნად შეამცირა“ [13, გვ. 7].

ტრადიციული ბაზრების გარდა ქვეყნის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია გასაღების ბაზრების დივერსიფიცირება და ახალი ბაზრების ათვისება. DCFTA-ის სანყის ეტაპზე ეროვნული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობა გარკვეული სირთულეების წინაშე აღმოჩნდა. „საწარმოების უმეტესობა ვერ ახერხებს მუდმივად მაინოდოს დიდი რაოდენობით პროდუქცია ევროკავშირის ბაზრებს და პროდუქციის საერთაშორისო და ევროპული სტანდარტების გარანტია. უმრავლესობის საწარმოების საშუალებები არ შეესაბამება თანამედროვე წარმოების საჭიროებებს, მათი უმეტესობა მოძველებულია, რაც დიდ გავლენას ახდენს პროდუქციის ხარისხსა და რაოდენობაზე. მიზეზი არა მხოლოდ ხარისხის სერთიფიკატების არარსებობაა, არამედ მათი პროდუქციის დაბალი სტანდარტებიც“ [10, გვ. 4].

ქართველ მეცნიერ-ეკონომისტთა ყურადღების ცენტრში ხშირად ექცევა ეროვნული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის მახასიათებლების შესწავლა. ყველა თანხმდება, რომ საექსპორტო სტრატეგიის ჩამოყალიბებაში-განხორციელებაში ჩართული უნდა იყვნენ ადგილობრივი ბიზნეს-სუბიექტები, სახელმწიფო

ინსტიტუტები და ექსპორტის განმახორციელებელი პირები. „ადგილობრივი პროდუქციის კონკურენტუნარიანობაზე მოქმედებს ისეთი ფაქტორები, როგორებიცაა: ბაზრის წილი, ფასი, განმასხვავებელი ფაქტორები, თანამედროვე ტექნოლოგიების გამოყენების დონე, რომელიც პირდაპირ კავშირშია პროდუქციის ხარისხთან, კონკურენციის სიმწვავე, კლიენტთა კონცენტრაცია და იმიჯი. ამ კრიტერიუმებისა და ფასების კვლევის საფუძველზე, შესაძლებელია განვსაზღვროთ ქართული წარმოების კონკურენტუნარიანობის ძირითადი მახასიათებლები“ [1, გვ. 106].

საქართველოსა და რუსეთს შორის მუდმივი დაძაბული პოლიტიკური სიტუაციის მიუხედავად, ქვეყანას მაინც მჭიდრო ეკონომიკური კავშირი გააჩნია რუსეთთან. მას საქართველოს ექსპორტში ერთ-ერთი უდიდესი ადგილი უჭირავს, 2021 წელს მისი წილი 14,2%-ს შეადგენდა, 2022 წელს 12,2%-მდე შემცირდა, მიმდინარე წლის მონაცემებით კი 14%-ს შეადგენს. აქედან გამომდინარე, რუსეთში მიმდინარე მოვლენები საქართველოს ეკონომიკაზე, კერძოდ ექსპორტზე, უმნიშვნელოვანეს გავლენას ახდენს. საომარი სიტუაციის მეორე მხარეს უკრაინა, რომელთანაც ქვეყანას ასევე მჭიდრო ეკონომიკური ურთიერთობა გააჩნია. 2021 წლის მონაცემებით ქვეყნის ექსპორტის 7,2%-ს შეადგენდა, 2022 წლის მონაცემებით კი - 4,7%-მდე შემცირდა, დღევანდელი მონაცემებით ეს მაჩვენებელი უფრო შემცირებულია [7, გვ. 7].

რუსეთ-უკრაინის ომის პირობებში საქართველოს ექსპორტის ზრდის ტემპი უნდა შემცირებულიყო ამ ქვეყნებთან მჭიდრო ეკონომიკური კავშირის გამო. გარდა ამისა, ამ ომმა მთელი მსოფლიოს ქვეყნის ეკონომიკაზე მოახდინა გავლენა და მათ შორის საქართველოზე, მაგრამ განსხვავებით შემცირებისა, ქვეყნის ექსპორტი პირიქით გაიზარდა, თანაც შესამჩნევი მოცულობით - დაახლოებით 32%-ით.

თუ 2018 წლის მონაცემებით ათი უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნის წილმა საქართველოს მთლიან საგარეო სავაჭრო ბრუნვაში 66.1 პროცენტი შეადგინა. უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორებია თურქეთი - (1706.5 მლნ. აშშ დოლარი), რუსეთი - (1371.5 მლნ. აშშ დოლარი), აზერბაიჯანი - (1095.1 მლნ. აშშ დოლარი) და ჩინეთი - (1031.9 მლნ. აშშ დოლარი).

გარკვეული ცვლილებები ფიქსირდება 2019 წლისათვის, ათი უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნის წილმა საქართველოს მთლიან საგარეო სავაჭრო ბრუნვაში 67.4 პროცენტი შეადგინა. სავაჭრო პარტნიორებიდან კვლავ თურქეთი ლიდერობს - (1819.3 მლნ. აშშ დოლარი), შემდეგი პოზიციაზე რუსეთია - (1474.0 მლნ. აშშ დოლარი), მესამე ადგილზე კი ჩინეთმა გადმოინაცვლა - ჩინეთი - (1081.7 მლნ. აშშ დოლარი), აზერბაიჯანი კი მეოთხეა ათეულში - (1067.4 მლნ. აშშ დოლარი). ჩინეთი საქართველოს მნიშვნელოვანი სავაჭრო პარტნიორი ხდება.

ქვეყნის ექსპორტის ზრდა მძიმე ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ფონზე რამდენიმე ფაქტმა გამოიწვია, უმთავრესად ეს არის ის რომ საქართველომ მეტწილად მოახერხა ბაზრის დიფერენციაცია. შესაბამისად რომე-

ლიმე კონკრეტული ქვეყნის თუ ქვეყნების ჯგუფების ეკონომიკაზე ბოლომდე დამოკიდებული აღარ არის. როდესაც რუსეთ-უკრაინას შორის სიტუაცია დაიძაბა, ამ დროს საქართველომ ისარგებლა ამ მომენტიტ და საკუთარი საქონელი შესთავაზა მსოფლიო ბაზარს, საკუთარი საექსპორტო შესაძლებლობის გარკვეული ნაწილის რეალიზაცია დივერსიფიცირებულ ბაზრებზე სცადა. ექსპორტის წილი ქვეყნების მიხედვით რომ განაწილოთ, უდიდესი ნაწილი ჩინეთზე მოდის - 13,4 %, რომელიც არც იმდენად მაღალია, რომ მონოპოლიის საშუალება მიეცეს, რასაც ორივე ქვეყანა სასარგებლოდ იყენებს, ომის ფონზე კი ეს კავშირი უფრო გამყარდა და გაფართოვდა. საქართველო ჩინეთთან ძირითადად მეტალურგიული ნაწარმის ექსპორტს ახორციელებს. შემდეგი საექსპორტო ქვეყნები საქართველოს მეზობელი ქვეყნებია: აზერბაიჯანი, რუსეთი, თურქეთი და სომხეთი, რომელთა წილობრივი მონაწილეობის შესაბამისი პროცენტული მაჩვენებლებია - 11,9%, 11,7%, 8,3% და 9,3% [6].

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საქართველო საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის ნაწილში რეექსპორტსაც ეწევა, ეს შესაძლებლობაა და მისი წილი ომის შემდეგ კიდევ უფრო გაიზარდა, რადგან საავტომობილო ფირმებმა რუსეთის ბაზარი დატოვეს. შესაბამისად საქართველოს გაეზარდა შესაძლებლობა, რომ რეექსპორტი განეხორციელებინა ახალ ან არსებულ ბაზრებზე უფრო ინტენსიურად და დიდი მოცულობით. პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში, საქართველოს საშუალებით უცხოური მანქანების მოცულობა გაიზარდა. ეს მაჩვენებელი თითქმის 50%-ით გაიზარდა, 2021 წელს მისი მოცულობა 496 800 \$ (ათასი) იყო, ხოლო 2022 წელს კი - 983 434 \$-მდე (ათასი) გაიზარდა. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ეს პანდემიის დამსახურებაცაა, თუმცა მისი როლი მცირეა, რადგან 2019-2020 წლის მონაცემებს თუ შევადარებთ, 2022 წლის მონაცემები ძალიან დიდი ნიშნულითაა გაზრდილი

შემდეგი ქვეყანა, რომელთანაც ექსპორტს ახორციელებს საქართველო, სტატისტიკური მონაცემებით არის აშშ, სადაც ძირითადად შავი ლითონის ექსპორტი ხდება და მისი წილი ქვეყნის ექსპორტში 5,7%-ია. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საქართველომ ომის ფონზე გაზარდა როგორც არსებულ ბაზრებზე საექსპორტო საქონლის მოცულობა, ასევე ახალ ბაზრებზეც გავიდა (იგულისხმება ახალი საექსპორტო ქვეყნები), რამაც უფრო გაზარდა ქვეყნის შესაძლებლობები. ამის ნათელ მაგალითია პერუ, სადაც დიდი მოცულობის სასუქის ექსპორტირება მოხდა. ამან გამოიწვია ის, რომ გარდა სასუქისა პერუში სხვადასხვა ტიპის საქონელიც შევიდა, რამაც მასთან მყარი ეკონომიკური თანამშრომლობის შესაძლებლობა წამოსწია წინ. 2021 წელს პერუსთან ექსპორტის წილი 0,4% იყო, თუმცა ომის შემდეგ 2022 წელს 2,6%-მდე გაიზარდა. ომის შედეგად მიღებულ შესაძლებლობებში შეიძლება მოვიპოვოთ სამომავლოდ საქართველოს მონაწილეობა უდიდეს პროექტში.

როგორც ცნობილია, აზერბაიჯანი გაზისა და ნავთობის ექსპორტიორი ქვეყანაა, თუმცა იმის გამო, რომ ევროპული ბაზარი ომამდე და სანქციებამდე რუსეთის ხელში იყო, მეტწილად რუსეთის მიმართ სანქციების ამოქმედებამ აზერბაიჯანს ევროპისკენ გზა გაუხსნა, რამაც საქართველოს უდიდესი მონაწილეობაც უნდა მოვიპოვოთ. გეოპოლიტიკური მდებარეობა, საქართველოს აძლევს შესაძლებლობას მოგვევლინოს სატრანზიტო ქვეყანად, რომელიც ევროპას მისცემს ენერგოდამოუკიდებლობის შესაძლებლობას. საბოლოოდ ამ საკითხის შეჯამებისას ვნახავთ, რომ რუსეთ-უკრაინის ომის პირობებში საქართველომ სხვა ქვეყნებთან უფრო ინტენსიურად აწარმოა სავაჭრო-ეკონომიკური გარიგებები და ბაზრის დივერსიფიცირება მოახდინა, რომლის შესახებაც მონაცემები ცხრილშია (იხ. ცხრილი №1.) წარმოდგენილი.

ძირითადი საექსპორტო ქვეყნები 2021-2022 წლებში. ცხრილი 1.

	2021 წლის იანვარი-ოქტომბერი		2022* წლის იანვარი-ოქტომბერი		ცვლილება (%)
	ათასი აშშ დოლარი	პროცენტული წილი	ათასი აშშ დოლარი	პროცენტული წილი	
ექსპორტი – სულ	3 392 723.8	100.0	4 545 999.3	100.0	34.0
მათ შორის:					
ჩინეთი	520 608.3	15.3	607 464.7	13.4	16.7
აზერბაიჯანი	443 374.4	13.1	541 740.8	11.9	22.2
რუსეთი	481 856.0	14.2	530 304.8	11.7	10.1
სომხეთი	196 413.0	5.8	421 529.6	9.3	114.6
თურქეთი	260 634.3	7.7	379 176.9	8.3	45.5
ბულგარეთი	184 371.7	5.4	346 874.0	7.6	88.1
აშშ	151 240.9	4.5	258 756.0	5.7	71.1
უკრაინა	245 435.2	7.2	212 657.7	4.7	-13.4
ყაზახეთი	72 152.0	2.1	170 555.6	3.8	136.4
პერუ	12 679.0	0.4	118 025.3	2.6	830.9
დანარჩენი ქვეყნები – სულ	823 959.1	24.3	958 914.0	21.1	16.4

*წინასწარი მონაცემები.

წყარო: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/637/eksporti> [5].

იმისათვის რომ საქართველოს საექსპორტო შესაძლებლობები განვსაზღვროთ არსებული ვითარების პირობებში, აუცილებელია ეს მაჩვენებელი რიცხობრივად ავსახოთ და დინამიკაში წარმოვადგინოთ. შესაძლებლობების ამ კუთხით წარმოჩენისთვის საჭიროა, კვლევა ჩატარდეს იმის გასაგებად, თუ საქართველოს რა საქონელი გააქვს მსოფლიო ბაზარზე, როგორია მოთხოვნა, რამდენად კონკურენტულია და ასევე როგორია ბაზრის კონცენტრაცია. სწორედ ამის გაგებისთვის და ბაზრის ანალიზისთვის მნიშვნელოვანია სამი ინდექსი, რომელიც გამოყენებულია საქონლის ანალიზის დროს ესენია: HHI, RCA, RXA ინდექსები.

ცხრილი 2.

საქართველოს საექსპორტო ტოპ 10 საქონლის დინამიკა 2019-2023 წლებში

	2019	2020	2021	2022	2023
საქართველოს მთლიანი ექსპორტი	3798394.34	3344474.04	4242653.12	5592764.97	1461529.16
მინისზედა ტრანსპორტი	793750.47	434833.87	496800.04	983434.82	452060.85
მადნები	666762.23	823977.85	861371.32	1116855.45	222342.21
ალკოჰ./უალკოჰ სასმელები	516843.13	498212.63	599072.79	602481.54	143493.53
შავი ლითონები	354255.54	273212.63	555925.46	516431.18	84818.64
სასუქები	95726.64	72467.39	119915.07	282005.12	55448.81
ატომური რეაქტორები	92084.24	48557.72	99255.98	138023.41	43422.62
საკვ. ვარგისი ნაყოფი და კაკალი	122072.03	171802.84	216810.7	203971.1	39185.53
ტანსაცმელი	65318.37	66589.28	109066.45	139688.47	34990.89
ელექტრული მანქანები	45829.82	35247.73	98886.14	112196.13	30574.8
თამბაქო	69982.85	44064.23	56401.71	97162.94	28740.87

შენიშვნა: ცხრილი შედგენილია ავტორების მიერ, წყარო: (საქართველოს ეროვნული ბანკი, 2023)

ჰერფინდალ-ჰირშმანის (HHI) ინდექსი, წარმოადგენს ბაზრის კონცენტრაციის ინდექსს, რომლის მიხედვითაც უნდა გავიანგარიშოთ ის თუ, რომელიმე კონკრეტულ საქონელს ხომ არ უჭირავს მონოპოლიური ადგილი, ქვეყნის ექსპორტში და ეს დინამიკაში უნდა წარმოვადგინოთ, ამის გასაგებად შეირჩა საქართველოს ტოპ 10 საექსპორტო საქონელი 5 წლის დინამიკაში [12].

HHI ინდექსის გამოსათვლელად, საჭიროა გავიგოთ საქონლის წილი მთლიან ექსპორტში და შემდგომ თითოეული საქონლის წილი უნდა ავიყვანოთ კვადრატში, მათი დაჯამებით კი მიიღება ბაზრის კონცენტრაციის დონე. მაგრამ აქ საჭიროა დონეების დადგენა, ბაზარი შეიძლება იყოს მაღალკონცენტრირებული ($HHI > 2250$), ზომიერად კონცენტრირებული ($1250 < HHI < 2250$) და დაბალ კონცენტრირებული ($HHI < 1250$) [4].

$HHI (2019) = 21^2 + 18^2 + 14^2 + 9^2 + 3^2 + 2^2 + 3^2 + 2^2 + 1^2 + 2^2 = 1073 < 1250$;

$HHI (2020) = 13^2 + 25^2 + 15^2 + 8^2 + 2^2 + 1^2 + 5^2 + 2^2 + 1^2 + 1^2 = 1119 < 1250$;

$HHI (2021) = 12^2 + 20^2 + 14^2 + 13^2 + 3^2 + 2^2 + 5^2 + 3^2 + 2^2 + 1^2 = 961 < 1250$;

$HHI (2022) = 18^2 + 20^2 + 14^2 + 9^2 + 5^2 + 2^2 + 4^2 + 2^2 + 2^2 + 2^2 = 983 < 1250$;

$HHI (2023) = 31^2 + 15^2 + 10^2 + 6^2 + 4^2 + 3^2 + 3^2 + 2^2 + 2^2 + 2^2 = 1250 < 1368 < 2250$.

მოცემულმა ინდექსმა აჩვენა, რომ წლების დინამიკაში ბაზარი ინარჩუნებს დაბალ კონცენტრირებულობას. ასევე აჩვენა, რომ რომელიმე ერთ კონკრეტულ საქონელზე არ არის დამოკიდებული, რაც ზრდის საქართველოს შესაძლებლობებს, რომ მრავალი კუთხით გაზარდოს ექსპორტის წილი. ამას საქონლის მრავალფეროვნება განაპირობებს, ომის ფონზე კი მიეცა ამ შესაძლებლობის გამომჟღავნებისა და ბაზრების გაფართოების შანსი.

ცხრილი 3.

საქართველოს ტოპ 6 საექსპორტო საქონელი, საქართველოსა და მსოფლიოს მასშტაბით 2018-2022 წლებში

	2018	2019	2020	2021	2022
საქართველოს ექსპორტი	2,538,234	2,699,657	2,554,547	3,291,376	3,887,489
მსოფლიო ექსპორტი	19,334,594,547	18,754,693,906	17,505,850,257	22,145,322,371	24,018,899,027
თამბაქო	1,647 46,051,552	528 45,901,196	173 42,294,281	1,115 44,241,740	1,457 46,027,267
სასუქი	102,561 58,986,865	95,751 59,019,944	72,457 55,284,636	119,910 84,560,642	281,989 123,626,996
მინისზედა ტრანსპორტი	10,775 1,533,384,525	4,481 1,502,885,923	3,510 1,281,205,061	2,300 1,510,051,573	14,582 1,598,956,327
ალკჰ/უალკჰ სასმელები	435,639 125,325,324	488,088 124,905,095	469,993 119,707,578	569,833 141,127,340	575,113 146,356,553
საკვ.ვარგისი ნაყოფი და კაკალი	78,579 123,926,076	108,705 129,280,198	157,231 133,882,705	201,133 146,213,565	177,984 133,427,985
მადნები	503,776 212,855,756	673,266 237,625,526	854,617 253,287,936	877,027 378,462,715	1,120,288 320,382,477

შენიშვნა: ცხრილი შედგენილია ავტორების მიერ, წყარო: (International Trade Centre, 2023) [15].

თუმცა ზემოთ დასმულ კითხვებს ეს ინდექსი ბოლომდე ვერ სცემს პასუხს და ვერ ხსნის საქართველოს ბაზრის შესაძლებლობებს რუსეთ-უკრაინის საომარი კონფლიქტის პირობებში. სწორედ ამიტომ გამოვიყენებთ ბაზრის შედარებითი უპირატესობის ინდექსსა (RCA) და ექსპორტის შედარებითი უპირატესობის ინდექსს (RXA). ეს ინდექსები გამოავლენს დინამიკა თუ წლების განმავლობაში, როგორ იცვლებოდა საქონლის კონკურენტუნარიანობა ბაზარზე, იზრდებოდა თუ არა ქართული საქონლის წილი მთლიან ექსპორტში და აქვს თუ არა გავლენა ქვეყნებისთვის მის არსებობა/არარსებობას.

$RCA_{ინდექსი} = (საქართველოს\ საქონლის\ ექსპორტი / მსოფლიოს\ საქონლის\ ექსპორტი) / (საქართველოს\ მთლიანი\ ექსპორტი / მსოფლიო\ მთლიან\ ექსპორტთან);$

$RXA_{ინდექსი} = (საქართველოს\ საქონლის\ ექსპორტი / მსოფლიოს\ საქონლის\ ექსპორტი - საქართველოს\ საქონლის\ ექსპორტი) / (საქართველოს\ მთლიანი\ ექსპორტი / მსოფლიო\ მთლიან\ ექსპორტთან - საქართველოს\ მთლიანი\ ექსპორტი) [2];$

თუ ინდექსი 1-ზე მეტია, მაშინ ის კონკურენტუნარიანი პროდუქცია. ეს ორი ინდექსი საქართველოს შემთხვევაში ერთმანეთისგან დიდად არ განსხვავდება და ამას გამოთვლებში ჩანს. როდესაც, საქართველოს მონაცემები აკლდება ეს დიდ განსხვავებას არ იძლევა, რადგან საქართველოს პროდუქცია ამდენად მნიშვნელოვანი არაა ბაზრისთვის, მისი წილი მცირეა. თუმცა, RCA-ს მონაცემები ნათლად მეტყველებს, რომ საქართველოს საქონელი კონკურენტუნარიანია, რადგან ის ერთზე მეტია თითოეული საქონლის შემთხვევაში.

ცხრილი 4.

საქართველოს ტოპ 6 საქონლის მიხედვით კონკურენტული უპირატესობის ინდექსების დინამიკა 2018-2022 წ.წ.

RXA	2018	2019	2020	2021	2022
თამბაქო	0.000649	0.000196	0.022198	0.000339	0.000375
სასუქი	0.040406	0.035468	0.028364	0.036432	0.072538
ტრანსპორტი	0.004245	0.00166	0.001374	0.000699	0.003751

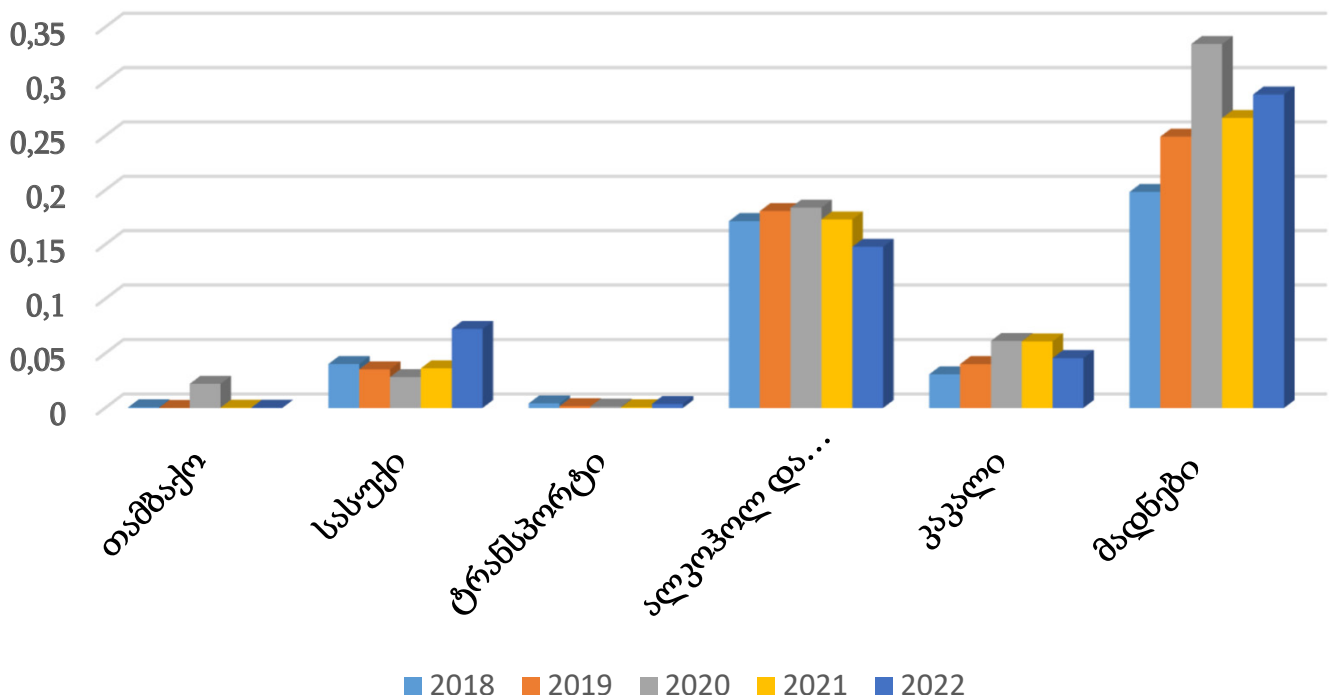
ალკოჰოლ და უალკ.სასმ	0.171631	0.180796	0.183983	0.173129	0.147939
კაკალი	0.030958	0.040266	0.061549	0.061109	0.045784
მადნები	0.198475	0.249389	0.334547	0.266462	0.288178
RCA	2018	2019	2020	2021	2022
თამბაქო	0.272429	0.079912	0.028031	0.169569	0.195582
სასუქი	13.24434	11.27057	8.981424	9.54095	14.09298
ტრანსპორტი	0.053527	0.020713	0.018774	0.010248	0.056346
ალკ და უალკ.სასმ	26.47837	27.14685	26.90538	27.16695	24.27867
კაკალი	4.830001	5.841426	8.047908	9.255506	8.241722
მადნები	18.02833	19.68317	23.12205	15.59173	21.60453

შენიშვნა: ცხრილი შედგენილია ავტორების მიერ, წყარო: (International Trade Centre, 2023)[15].

ცხრილში მოცემული მაჩვენებლებიდან ჩანს წლებისა და საქონლის დინამიკა, სადაც იკვეთება, რომ რუსეთ-უკრაინის ომის დროს 2022 წელს ყველა ინდექსის მონაცემები გაზრდილია საგრძნობლად. ამ ორ ინდექსს შორის ზემოთ დასმული კითხვებიდან გამომდინარე უფრო საყურადღებოა RXA ინდექსი - ექსპორტის კონკურენტუნარიანობა ომის პირობებში თუ როგორ შეიცვალა და ეს ნამდვილად ასახა ამ ინდექსმა. დიაგრამიდან კი ჩანს, რომ 2022 წელს საქონელი მეტად კონკურენტუნარიანია იმის გათვალისწინებით, რომ საქართველოს წილი გაიზარდა მსოფლიო ექსპორტში, ხოლო სხვა ქვეყნების შემცირდა მეტ წილად.

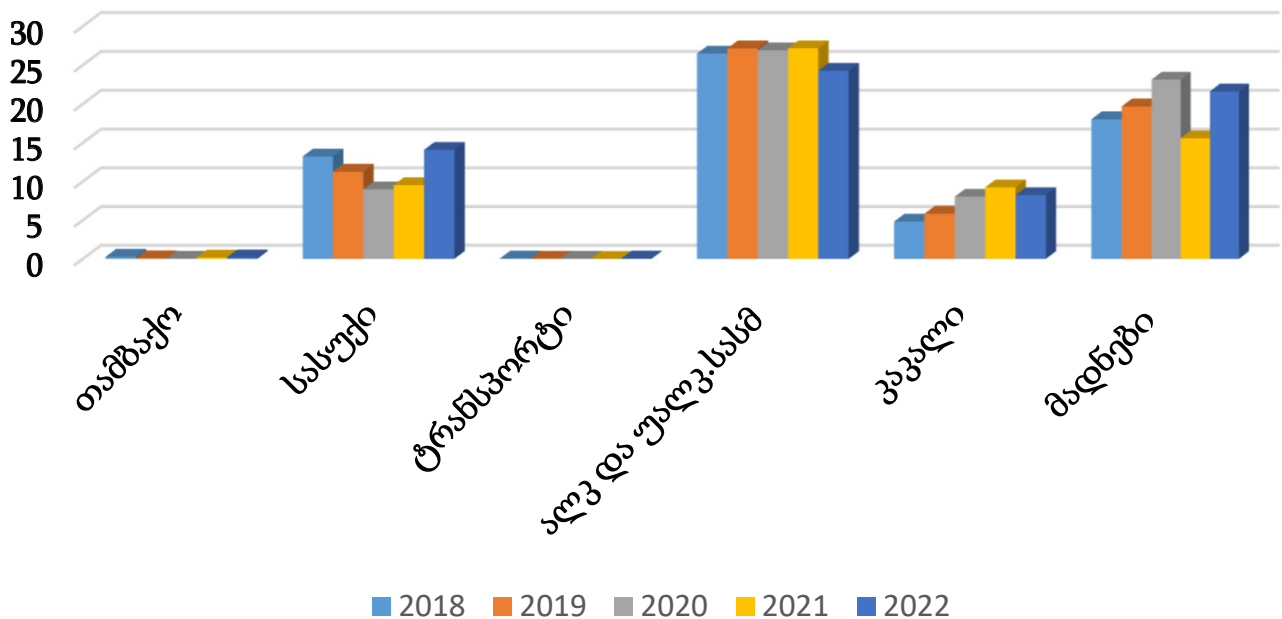
დიაგრამა 1.

RXA ინდექსი

დიაგრამა 2.

RCA ინდექსი

შენიშვნა: დიაგრამები აგებულია ავტორების მიერ ჩატარებული გამოთვლების საფუძველზე

მიუხედავად იმისა, რომ 2022 და 2023 წლის სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, უკრაინა ვერ ხვდება საქართველოს ტოპ 6 სავაჭრო საპარტნიორო ქვეყნების სიაში, უნდა აღინიშნოს უკრაინის, როგორც ერთ-ერთი ძირითადი სავაჭრო საპარტნიორო-ორიენტირებული ქვეყნის პოტენციალზე, რომელიც ომის დასრულების შემდეგ კიდევ უფრო გაიზარდება, ვიდრე ეს რუსეთ-უკრაინის ომამდე იყო, ამასთან, ბოლო დეკადის მიხედვით, უკრაინა საქართველოს სავაჭრო საპარტნიორო ქვეყნების ტოპ 10-ში შედის, შესაბამისად, საინტერესოა, წარმოვადგინოთ მცირე სტატისტიკური ინფორმაცია საქართველო-უკრაინის სავაჭრო ბალანსიდან ბოლო წლების მიხედვით, უფრო კონკრეტულად კი 2022 წლის მონაცემებით უკრაინა უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნების ათეულში ექსპორტის ნაწილში მე-9 ადგილს იჭერს, ხოლო იმპორტის ნაწილში - ათეულის მიღმა. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით საქართველოდან უკრაინაში 2019 წელს 250 923,6 ათასი აშშ დოლარის ექსპორტი განხორციელდა, 2020 წელს - 217 533,4 ათასი აშშ დოლარამდე შემცირდა, 2021 წელს ექსპორტის ზრდა ფიქსირდება - 307 435,7 ათასი აშშ დოლარი, 2022 წელს კი - 232 795,8 ათას აშშ დოლარამდე ჩამოვიდა. 2023 წლის პირველი კვარტალის მიხედვით ექსპორტმა უკრაინაში 22 563,8 ათასი აშშ დოლარი შეადგინა.

ექსპორტთან შედარებით განსხვავებული ტემპი ფიქსირდება იმპორტის კუთხით. კერძოდ, 2019 წელს უკრაინიდან საქართველოში 415 555,2 ათასი აშშ დოლარის იმპორტი განხორციელდა, 2020 წელს - 390 508, 7 ათასი აშშ დოლარამდე შემცირდა, 2021 წელს - 451 827,4

ათას დოლარამდე გაიზარდა, 2022 კი - 285 883,9 ათას დოლარამდე შემცირდა. 2023 წლის პირველი კვარტალის მიხედვით უკრაინიდან იმპორტმა 73 101,4 ათასი აშშ დოლარი შეადგინა.

სტატისტიკური მონაცემების ანალიზიდან იკვეთება, რომ საქართველოდან უკრაინაში ექსპორტი და უკრაინიდან საქართველოში იმპორტი ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში მაქსიმალური მნიშვნელობით 2021 წელს იყო.

საქართველოს ტოპ 6 საქონლის მიხედვით უკრაინაში ექსპორტის ნაწილში მსუბუქი ავტომობილები, სპირტიანი სასმელები (ეთილის სპირტი), სასუქები მინერალური ან ქიმიური, აზოტოვანი, მინერალური და მტკნარი წყლები, ყურძნის ნატურალური ღვინოები, ნარჩენები და ჯართი სპილენძისა ლიდერობს, ხოლო უკრაინიდან საქართველოში იმპორტის ნაწილში - სამკურნალო საშუალებები, თამბაქოს ნაწარმი, შოკოლადი და კაკაოს შემცველი კვების სხვა მზა პროდუქტები, კოტონი და სხვა მყარი ნარჩენები, მიღებული სოიოს ზეთის ექსტრაქტებისა, ბრტყელი ნაგლინი ნახშირბადიანი ფოლადისაგან და წნელები ნახშირბადიანი ფოლადისაგან ლიდერობს [6].

მონაცემების სიზუსტისათვის განვიხილოთ უკრაინის სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები, კერძოდ 2022 წელს უკრაინასა და საქართველოს შორის საქონლით ვაჭრობის მოცულობა 44,9%-ით შემცირდა და 353,1 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა. საქართველოში უკრაინული საქონლის ექსპორტის მოცულობა 42,9%-ით შემცირდა და 249,1 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, ხოლო უკრაინაში ქართული საქონლის იმპორტის მოცულობა 49,2%-ით შემცირდა და 104,0 მლნ აშშ დოლარით განისა-

ზღვრა. სავაჭრო ბალანი (საქონელი) ამ პერიოდისთვის უკრაინისთვის დადებითია და შეადგენს 145,1 მლნ აშშ დოლარს.

2023 წლის იანვარ-მარტის შედეგების მიხედვით, უკრაინასა და საქართველოს შორის საქონლით ვაჭრობის მოცულობა 22,7%-ით შემცირდა და 82,3 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა. საქართველოში უკრაინული საქონლის ექსპორტის მოცულობა 12,0%-ით შემცირდა და 59,8 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, ხოლო უკრაინაში ქართული საქონლის იმპორტის მოცულობა 41,6%-ით შემცირდა და 22,4 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა. სავაჭრო ბალანსი (საქონელი) ბალანსი ამ პერიოდშიც უკრაინისათვის დადებითია და 37,4 მლნ აშშ დოლარია [14].

აქვე აღსანიშნავია, რომ უკრაინიდან საქართველოში საქონლის ექსპორტის სტრუქტურაში ჭარბობდა შემდეგი სახის პროდუქციის მიწოდება:

- ავტომობილები, ელექტრომობილები - 15,1% (9,0 მლნ აშშ დოლარი);
- მარცვლეული და მზა პროდუქტები - 9,3% (5,5 მლნ აშშ დოლარი);
- ფარმაცევტული პროდუქცია - 9,2% (5,5 მლნ აშშ დოლარი);
- კვების მრეწველობის ნარჩენები და ნარჩენები - 8,8% (5,3 მლნ აშშ დოლარი);
- სხვადასხვა საკვები პროდუქტები, კაკაო - 7,1% (4,2 მლნ აშშ დოლარი);
- ბირთვული რეაქტორები, ქვაბები, მანქანები - 5,5% (3,3 მლნ აშშ დოლარი);

რაც შეეხება საქართველოდან უკრაინაში საქონლის იმპორტის სტრუქტურას, სახეზეა უპირატესად შემდეგი სახის პროდუქციის მიწოდება:

- ალკოჰოლური და უალკოჰოლო სასმელები და ძმარი - 43,4% (9,7 მლნ აშშ დოლარი);
- მინერალური სასუქები, ზეთი, მისი დისტილაციის პროდუქტები - 27,9% (6,3 მლნ დოლარი);
- ბოსტნეული - 9,3% (2,1 მლნ დოლარი);
- სპილენძი და სპილენძის ნანარმი - 4,8% (1,1 მლნ დოლარი);
- საკვები ხილი და თხილი - 3,4% (0,8 მლნ დოლარი);
- ყავა, ჩაი - 2,5% (0,6 მლნ დოლარი) [16];

სტატისტიკური მონაცემების შედარებითი ანალიზიდან ჩანს, რომ ორი ქვეყნის მონაცემები სრულად იდენტური არაა, რაც მიმდინარე ეტაპზე უკრაინაში არსებული რეალობის გამოძახილია, გასაგებია, რომ უკრაინასა და საქართველოს შორის სავაჭრო-ეკონომიკური თუ საინვესტიციო თანამშრომლობა საომარი სიტუაციიდან გამომდინარე ვერ პასუხობს ორივე ქვეყნის საჭიროებებს და არ იძლევა ზუსტი დასკვნების გამოტანის საშუალებას. ამავდროულად, ორმხრივი თანამშრომლობის გაფართოების პოტენციალი საკმაოდ დიდია და პირველ რიგში მოიცავს ისეთ სფეროებს, როგორიცაა ენერგეტიკა, ტრანსპორტი, მშენებლობა, ტურიზმი, საგარეო ვაჭრობა, სოფლის მეურნეობა, კვების მრეწველობა.

დასკვნა

შეჯამების სახით მნიშვნელოვანია სამეცნიერო ნაშრომში დასმული საკითხისადმი ანალიზის ჩატარების შემდეგ მდგომარეობის შეფასება. მიუხედავად იმისა, რომ დღემდე უარყოფითი სავაჭრო სალდო აქვს ქვეყანას და იმპორტზე არის დამოკიდებული, ექსპორტის მოცულობა უფრო და უფრო იზრდება. ომის ფონზე საქართველომ შეძლო ბაზრების დიფერენციაცია. რადგან რუსეთი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი იმპორტიორი ქვეყანაა, შესაბამისად მისი პოლიტიკური არამდგრადობა საფრთხეს უქმნის ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკას. საფრთხეს კი სწორედ ის წარმოადგენს, რომ რუსეთის მიერ განხორციელებული მუდმივი ანექსიური პოლიტიკის ფონზე საქართველოს მაინც აქვს მჭიდრო ეკონომიკური კავშირი. ამიტომაც, იმისთვის რომ საქართველომ მიაღწიოს ეკონომიკურ დამოუკიდებლობას და ექსპორტის პოტენციალი ბოლომდე გამოამჟღავნოს, საჭიროა ექსპორტის წილი სხვა ქვეყნების მიმართ გაზარდოს და შეამციროს რუსეთის წილი მთლიან ექსპორტში. სწორედ ამის საფუძველს გვაძლევს ჩვენი ანალიზი.

თანაც საგარეო სავაჭრო პოლიტიკა ამგვარ ვითარებაში უფრო და უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს, გამომდინარე აქედან, საგარეო ვაჭრობისათვის ხელშეწყობა შესაბამისი პოლიტიკის გატარებით პრიორიტეტულია ჩვენი ქვეყნისთვის. იგი სხვა წყაროებთან ერთად გვაძლევს ძირითად შესაძლებლობას ქვეყანაში შემოვიდეს უცხოური ვალუტა, რაც თავის მხრივ, დადებით ზეგავლენას ახდენს ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდაზე.

ამგვარი ვითარებაში მნიშვნელოვანია ქვეყნის ეკონომიკური აქტორების ინტერნაციონალიზაციის პროცესში ჩართვა, რაც დიდი ხნის განმავლობაში ეკონომიკური პოლიტიკის რეალიზების ქრილში არც ისე აქტიურად განიხილებოდა. ინტერნაციონალიზაცია და საგარეო ვაჭრობა ერთმანეთის შემავსებელი ორი მნიშვნელოვანი პროცესია. თანამედროვე ეკონომიკური პოლიტიკის თამაშის წესები მოითხოვს ფირმების წარმოებითი პროცესების გააქტიურებას. განვითარებადი ეკონომიკები მომსახურების სექტორიდან ცდილობენ გადაერთონ წარმოებით სექტორზე, რადგან მისგან მიღებული ამონაგები გრძელვადიან პერიოდში სტაბილურია ქვეყნის ეკონომიკისთვის.

თანამედროვე გლობალური გამოწვევების ფონზე კიდევ ერთხელ ნათლად დაგვანახა, რომ ევროკავშირთან ასოცირების შესახებ ხელშეკრულებამ ჩვენს ქვეყანას მნიშვნელოვანი შესაძლებლობა მისცა მცირე და საშუალო ბიზნესს გავიდეს საერთო ბაზარზე. ეს ერთი მხრივ არის შესაძლებლობა და მეორეს მხრივ მნიშვნელოვანი გამოწვევა, რათა მოხდეს ევროკავშირის ბაზრის მოთხოვნების დაკმაყოფილება და საექსპორტო შესაძლებლობების დივერსიფიცირებულ ბაზრებზე უკეთ რეალიზება.

ნაშრომში წარმოდგენილმა განხილვებმა ცხადყო, რომ ბოლო პერიოდში საქართველო მართლაც ასოცირებას ბაზრის დიფერენციაციას - გაზარდა სხვა ქვეყნებთან ექსპორტის წილი, ასევე გეზი ახალი ბაზრების ათვისებისკენ აიღო. ჩვენი ქვეყნის საექსპორტო

შესაძლებლობები წარმოჩნდა რეექსპორტის ნაწილშიც, როგორც აზერბაიჯანზე ვახსენეთ მისი კავშირი ევროპასთან საქართველოსთვის ერთ-ერთი მთავარი შესაძლებლობაა. განხილულმა ინდექსებმა ცხადყო, რომ საქართველოს საქონელი დაბალ კონცენტრირებულია და აგრეთვე მისი კონკურენტუნარიანობა იზრდება მსოფლიო ბაზარზე, რაც მის შესაძლებლობებს ზრდის, რომ მომავალში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავოს მსოფლიო ბაზარზე.

ქვეყნის საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების სტიმულირება – თანამედროვე მსოფლიო სახელმწიფოების მთავარი ამოცანაა. დღეისათვის წარმოდგენილია სუვერენული ქვეყნის არსებობა ურთიერთხელსაყრელი და მომგებიანი საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების გარეშე. მაგრამ ქვეყნის საექსპორტო შესაძლებლობების ზრდის თანამედროვე მიმართულებებიდან შეიძლება გამოვყოთ:

1. აუცილებელია შემცირდეს სანედლეულო საქონლის ექსპორტი ქვეყნიდან და ის ჩანაცვლდეს მზა პროდუქციის გატანით, მაშინ როდესაც რუსეთ-უკრაინის კონფლიქტის ფონზე გასაღების ბაზრების დივერსიფიცირება მოხდა. მიმდინარე წელს ქვეყანაში 50 000 ტონა თხილის მოსავალი იგეგმება, 2022 წელს ის - 40 000 ტონას შეადგენდა, მაშინ საქართველოს წილი თხილის გლობალურ ბაზარზე 3%-ია, ნედლეულის ერთად საკონდიტრო წარმოების სტიმულირებაც აუცილებელი ხდება.

2. ახლო მომავალში კორექტირებას უნდა დაექვემდებაროს საქართველო-თურქეთის შორის თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმება, უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი გარკვეული სახეობის საქონელზე თანაბრად უნდა განისაზღვროს;

3. პანდემიის პერიოდის და შემდგომ ეტაპზეც მეტად ცხადი გახდა, რომ პირველადი მოთხოვნილების საქონლის, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის იმპორტი მეტად უნდა ჩანაცვლდეს ადგილობრივი წარმოებით, რომლის წახალისებაც სახელმწიფომ სუბსიდირებითა და დაბალპროცენტიანი სესხებით უნდა უზრუნველყოს, საჭიროა მეტი ჩართულობა და მიზნობრიობა აგრარული სექტორის მიერ უცხოური დონორი ორგანიზაციების მოძიებასა და საერთაშორისო გრანტების მოპოვებაში;

4. პანდემიურ და პოსტკოვიდურ პერიოდში მსოფლიო ეკონომიკაში მიმდინარე ძირეული ცვლილებების ფონზე მნიშვნელოვანია საქართველომ მაქსიმალურად უნდა გამოიყენოს თავისუფალი ვაჭრობის დანერგვით მიღებული შანსი და ეფექტურად გააგრძელოს ადგილობრივი წარმოების საქონლის ნომენკლატურის ცვლილებებით ბაზრების ათვისება.

5. ქვეყანამ მიზნად უნდა დაისახოს იმ მრავალმნიშვნელოვანი თუ კონკრეტული ამოცანების გადაჭრა, რომელიც შემდგომ დასაბამს მოგვცემს სწორი არჩევანის საშუალებას საქონლის ექსპორტ-იმპორტის რეგულირების ფორმების, მეთოდების, მასშტაბების განსაზღვრისა და ორიენტირების საქმეში.

მამასადამე, მსოფლიო ეკონომიკის თანამედროვე გამოწვევების ფონზე საქართველოსათვის მეტად მნიშვნელოვანი ხდება საერთაშორისო ბაზარზე დამკვიდრება და მსოფლიოს წამყვან ქვეყნებთან სავაჭრო-ეკონომიკური კავშირების გაძლიერება, რომელიც ძირითადად საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობით შემოიფარგლება და ეკონომიკური ზრდის მზარდი ტემპის შენარჩუნების ერთ-ერთი ძირითადი კომპონენტი ხდება. ქვეყნის ეკონომიკური ინტეგრაციის სტიმულირებაზე ორიენტირებული პოლიტიკა უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის სანინდარი გახდება, რაც ჩვენ ქვეყანას ინვესტორებისათვის კიდევ უფრო მიმზიდველს გახდის და დივერსიფიცირებულ საერთაშორისო ბაზარზე ინტეგრირების წინაპირობა გახდება, რითაც ადგილობრივ კომპანიებს გაზა გაეხსნებათ კონკურენტუნარიანი სამამულო პროდუქციის ექსპორტისათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გეჩბაია, ბ., მამულაძე გ., არიშიძე პ., მახარაძე ნ., სუქნიშვილი მ., „ეროვნული წარმოების კონკურენტუნარიანობა და მისი საექსპორტო ბაზრებზე გასვლის სტრატეგიები“, ჟურნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“, 2020, №2, გვ 100-113;

1. ლობჯანიძე, ნ. (2021), (PDF) ქართული მინერალური წყლების ბაზარი და საექსპორტო პოტენციალის შეფასება Georgian mineral water market and export potential assessment (researchgate.net) მოპოვებული: 10.05.2023;

2. ცხომელიძე, ელ., ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმების ეფექტიანობა საქართველოში, ჟურნალი გლობალიზაცია და ბიზნესი, №14, 2022. გვ. 92-99, URL:<https://doi.org/10.35945/gb.2022.14.009>

3. კონკურენციის სააგენტო, (2014 წლის 30 სექტემბერი). ბაზრის ანალიზის მეთოდური მითითებების დამტკიცების თაობაზე. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე: URL:https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2523226?publication=0&fbclid=IwAR39UWKSP_i8xjVt8kwFLVz7WdyMwpTcuc0hurqVHR9mZoHqcEe-mopao-U, მოპოვებული: 10.05.2023

4. საქართველოს ეროვნული ბანკი. (2023). საგარეო ვაჭრობა, URL:https://analytics.nbg.gov.ge/views/External_Trade_GE/sheet0?iframeSizedToWindow=true&%3Aembed=y&%3AshowAppBanner=false&%3Adisplay_count=no&%3AshowVizHome=no&fbclid=IwAR2s4kPua-3mE5pM0Cig1kbey6oxUk-K7NklwoI7g96e8l5ag41g402qg4U, მოპოვებული: 10.05.2023

5. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, ექსპორტი ქვეყნების მიხედვით, 2023 URL: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/637/eksporti>, მოპოვებული: 10.05.2023

6. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. (2022 წლის 11 ნოემბერი). საქონლის საგარეო ვაჭრობა საქართველოში. გვ. 7. URL:<https://www.geostat.ge/media/49554/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%95>

%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%A1%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%92%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%9D%E1%83%95%E1%83%90%E1%83%AD%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%91%E, მოპოვებული: 10.05.2023

7. Abuseridze, G. (2020). „Trade War: Georgia vs. Russia“. Socrates RSU elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls 2020, Nr. 3 (18) URL: <https://doi.org/10.25143/socr.18.2020.3.147-154>

8. Abuseridze, G., & Grasis, J. (2022). Legal and Economic Consequences of Russia's Expansionary Policy. In Handbook of Research on Ethnic, Racial, and Religious Conflicts and Their Impact on State and Social Security (pp. 243-256). IGI Global.

9. Aroshidze, P., et al. (2019). Export problems of nationally produced goods in terms of deep and comprehensive free trade area with the EU. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, 2-5, DOI 10.1088/1755-1315/274/1/012142

10. Beridze L., (2022) The impact of the Russia-Ukraine war on the trade balance of the world and Georgia. Vol.

17, 2(24), p. 89–103. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2022.24.13>

11. Bromberg, M., Herfindahl-Hirschman Index (HHI) Definition, Formula, and Example. Investopedia, URL: <https://www.investopedia.com/terms/h/hhi.asp>, available: 20.05.2023

2. Tsinaridze, R., & Tsetskhladze, L. (2020). The major vectors of Georgia's customs policy in the postcoronavirus rehabilitation process. Ecoforum Journal, 9(3). 1-8.

12. The Embassy of Ukraine in Georgia, trade with Georgia, URL: <https://georgia.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/torgovelnno-ekonomichne-spivrobitnictvo-mizh-ukrayinoyuta-gruziyeyu>, available: 22.07.2023

13. International Trade Centre. (2023). International trade in goods statistics by product, URL: https://www.trademap.org/Country_SelProduct_TS.aspx?nvpm=1%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c2%7c1%7c%7c1, available: 20.05.2023

14. The State Statistics Service of Ukraine, Ukraine-Georgia trade balance, URL: www.ukrstat.gov.ua, available: 22.07.2023